

Dragica Matijević

00:43

Gordana: Vama je zapravo jasno o čemu razgovaramo. Dakle, šta je ključ ovih Usmenih istorija. Zapravo, mi više govorimo u kontekstu pojedinki i pojedinaca. Kako su oni period rata preživjeli i doživjeli, kao i postratnog perioda i perioda koji je bio pred početak rata u Bosni i Hercegovini. Radićemo kroz određenu grupu pitanja.

00:01:20

Gordana: Prvo se odnosi na početak rata u Baanjaluci i Jugoslaviji. Prije svega bih Vas molila da se predstavite. Dakle, Vaše ime i prezime.

00:01:35

Matijević Dragica, Banja Luka, rođena u Banjaluci '69.

00:01:42

Gordana: Kada se spomene Banjaluka šta je Vama prva asocijacija na Banjaluku?

00:01:53

Dragica: Parkić, Sebastijan. Sve ono lijepo što je bilo, tog' više nama, Banjaluka je neprepoznatljiva sada. Mene uvijek asocira na naša mjesta koja su bila prije rata.

00:02:08

Gordana: Kako je bilo živjeti u Banjaluci 80-tih?

00:02:11

Dragica: Fantastično! Družiti se... Nije nas zanimalo da li su ljudi bili Srbi, Hrvati, muslimani. Mi to nismo znali. Apsolutno znači, za nas su ljudi bili ljudi. Ta naša druženja, to se više nikad neće ponoviti. Nije bilo mobilnih telefona, ali smo znali u koliko sati se nalazimo u parkiću i niko nije kasnio. To je vrijeme koje se ne može više nikada vratiti.

00:02:46

Gordana: Vrijeme. Šta je još asocijacija? Možete li ono malo da nekako proširimo, te asocijacije na tu Banjaluku?

00:02:56

Dragica: Znete kako. Sva druženja, škola, fakultet i ostalo... Muzika, živa svirka, džez klub. To više nema. U Domu kulture se znalo gdje se nalazi džez klub, gdje ćemo se provešeliti. Nije bilo mržnje, nije bilo nacionalizma, svega onog što, nažalost, sada ima tada nije bilo. Mi smo bili, ja mislim, ta generacija koja je do '91. družila se, spavala zajedno, jela zajedno.. U

jednom momentu je to bilo samo 'puf'! Nas više nema, samo preko noći. Preživjeti u Banjaluci '91. i '92. godine meni je jedna bolna uspomena. Kada moja drugarica odlazi i ostavlja meni svoje stvari i kaže: "Čuvaj mi djetinjstvo." To je nešto što je srceparajuće.

00:04:10

Gordana: Kada ste osjetili, odnosno imali te prve naznake da će se Jugoslavija raspasti? Da li je u to vrijeme bilo upozorenja na mogućnost tog rata? Da li je bilo otpora ratu, organizovanog mirovnog pokreta? Da se vratimo znači od 90-te pa tamo do '92.

00:04:38

Dragica: Ja mislim da je to sve bilo odjednom, apsolutno sve odjednom. Niko nije vjerovao da će doći do rata u Jugoslaviji. Jer prije toga, evo ja sam bila '89. u Srbiji u Nišu, niko nije pričao u ratu. Ja sam došla '91. pošto odem na dva-tri mjeseca, imala sam tetku i više se nisam mogla vratiti, tetka je bila na samrti, al' se ja nisam mogla vratiti. Šta se dešava, niko nije znao, ne može se proći u Srbiju, ne može se proći u Hrvatsku. To je bilo nezamislivo. Apsolutno to niko nije vjerovao, mi nismo vjerovali u Banjaluci da može doći do rata. Bilo je jako puno mješanih brakova, ljudi se nisu djelili na vjeru i naciju. Jednostavno je bilo preko noći, upravo preko noći što neko kaže.

00:05:44

Gordana: Nije bilo otpora.

00:05:46

Dragica: Ne. Možda da se znalo šta se dešava, obični narod nije znao, da bi i došlo do otpora. Da se sačuva Jugoslavija u tim granicama. Međutim, ovo je već sve bilo kasno. Bosna se branila (branila, ne znam od koga) od samih nas. Znači ne možemo reći da je Bosna nijednog naroda. Bosna je naša! Ma kol'ko pričali Bosna Srba, muslimana, Hrvata – netačno! Bosna je naša, sviju nas koji tu živimo, ali i oni! Ljudi koji su možda pokušavali da u Bosni ne dođe do krvoprolića, bili su u manjini i nisu mogli da naprave ništa.

00:06:32

Gordana: Kakav je bio Vaš status prije rata? Zaposlena, nezaposlena, studentica...

00:06:34

Dragica: Student, student... U nekom najboljem vremenu kad sam možda mogla negdje i da se zaposlim, išlo se na to. Tad je bila Pedagoška akademija, ja sam bila tu na Srpskohrvatskom jeziku, zato sad kažem da govorim dva jezika i to napismeno.

00:07:11

Gordana: Šta se mijenja na prvim višestranačkim izborima?

00:07:20

Dragica: Sad mislite?

00:07:21

Gordana: Mislim na one koji su održani '91. godine.

00:07:23

Dragica: Ja mislim da se na tim izborima znalo šta će se desiti i svi su oni znali šta će se desiti. A narod, narod je jadniče ono što je čuo da je bolje, pa je glasao za takve. Ja lično sam se izjašnjavala prije rata kao Jugoslovenka i to sam ostala do dana današnjeg. Što se tiče izbora, tada nisam izlazila na izbore. Narod je povodljiv, ako je neko rekao jednu lijepu riječ, a čuje da se nešto kuva, narod će glasati za tu osobu, a u stvari ne zna da je ta osoba vuk u jagnjećoj koži. To se nažalost i sad dešava.

00:08:12

Gordana: Možete li se vratiti u taj period, u političku sliku Banjaluke, međuljudskih odnosa, odnosa na vašem fakultetu, komšiluku?

00:08:31

Dragica: Kad se moja zgrada bukvalno ispraznila, ostalo je nas možda šest stanara koji smo tu. Do mene su bili komšije muslimani, do zadnjeg dana smo bili zajedno. Ono kako nema struje. Imali smo dimnjake pa smo u jednoj kući pravili da se jede, da iskuhavamo veš. Znači bili smo svi k'o jedan, odnosno, te moje komšije su otkad sam se ja rodila. Moja mama je radila, ja dolazim iz škole, mame nema, teta Ćama otvara vrata i kaže: 'Ručak je gotov!' Ja sam kod njih dok moja mama ne dođe, isto tako njena djeca su kod moje mame kad njih nema. Nije se znalo ko je ko, ne.

00:09:23

Gordana: Da li Vam je mama bila zaposlena 90-tih?

00:09:25

Dragica: Jeste.

00:09:27

Gordana: Možete li se danas sjetiti šta se dešavalo kod njih na poslu i da li... Znači vraćamo se na period u kojem rat još nije počeo, prošli su izbori, Jugoslavija se raspada i ne raspada.. Možete li?

00:09:44

Dragica: Moja mama je radila u školi u Šeheru i znam da je na posao morala da ide pješke jer nije bilo autobusa. Zašto, ne znam, to već ne mogu da se sjetim. Znam da je došla jedan dan sa posla i kaže: 'Ja u školi više nikog ne znam!' Pitam je zašto, kaže da su svi otišli. Odnosno, morali su otići jer su njene radne kolegice koje nisu bile srpske nacionalnosti, njih je samo jedno jutro dočekala radnička knjižica na stolu. Ko god kaže nije Banjaluka takva.. Banjaluka je toliko grešna prema nekim ljudima, ne Banjaluka kao grad, Banjaluka od 91. do 95, pa nažalost i sada neprepoznatljiva. Eto iz iskustva moje mame koja je rekla da ih je samo

dočekala radnička knjižica. To su sve njene drugarice s kojima je ona pila kavu i radila 30 godina tad. To nije samo stres za te ljude koji odlaze nego i za one normalne ljudi koji ostaju.

00:11:01

Dragica: S druge strane kod mene u stanu su dolazili da nama uzmu stan, jer ja nemam brata, nemam oca, ali nekako smo to uspjeli, dva puta, znači dva puta smo bili bukvalno pred metkom. Bez obzira što smo 'te' nacionalnosti, ali nemamo nikog ko bi branio srpsku Banjaluku. Ne znam...

00:11:30

Gordana: Idemo se opet malo vratiti na taj početak, mislim vrijeme prije početka rata. Kakva je tad bila Banjaluka prema Vašem sjećanju, slična ili različita od ostatka Jugoslavije?

00:11:51

Dragica: Banjaluka je ja mislim grad koji je sve primao u svoje...

00:11:54 (osoba ulazi u prostoriju, pauza)

00:12:12

Dragica: Banjaluka je sviju primala raširenih ruku, bukvalno. Toliko pitoma, toliko lijepa, taj neki miris koji je imala i dan-danas ga pamtim. Kad se prođe starom Banjalukom, gore u Šeher sam ja najviše odlazila, odozgo sam imala puno drugarica, miris ruža koje više ne mirišu, jorgovana, dunja.. To više nema, to je jednostavno Banjaluka koje više nema. Ja sam čak razmišljala da pišem i knjigu Banjaluka koje više nema, nažalost. Ja recimo pamtim Banjaluka '87, bio je zadnji koncert ja mislim Bajage i nije bili incidenta niti jednog, nije bilo naznaka da će nažlost doći do toga do čega je došlo. Da bi se bukvalno preko noći ovako sve promijenilo.

00:13:23

Dragica: Ljudi su ostali ljudi, oni normalni ljudi su ostali normalni ljudi. Ja imam drugarice koje dolaze u Banjaluku i sa kojima se viđam, s kojima se čujem, ali ovdje od novih drugarica skoro da nemam nikog.

00:13:44

Gordana: Kako je počeo rat u Banjaluci?

00:13:47

Dragica: Iskreno ni ja se ne sjećam. Znam da sam... U stvari sjećam se po nečemu ružnom, sjećam se crvenog kombija koji je prolazio Banjalukom i koji je kupio ljude. Moj um tad još nije mogao da shvati šta se dešava, šta taj kombi radi dok jedne večeri nisam prisustvovala jednoj ružnoj sceni.

00:14:12

Između zgrada, gdje je sad ulica Anđe Knežević i tad se ja mislim zvala tako, dolazi taj kombi, dolaze momci iz tog kombija, dječaci su neki sjedili na ulazu. Znam da je jedan dječak uspio da pobjegne. Pazite Srbi, srpska su djeca. Oni su njih prebili, bukvalno prebili. Ne pitajući ko su, oni su znali da tu ima muslimana i Hrvata. To je bila jeziva scena i to je ono ružno što će Banjaluku da prati, taj crveni kombi. Mislim da je tad zvanično počeo rat u Banjaluci. Zvanično sa tim crvenim kombijem kojeg ne može niko izbrisati iz sjećanja. Ja prva ga ne mogu izbrisati iz sjećanja. Nažalost, vođa tog crvenog kombija je sada visoki političar, što ne bi trebalo biti.

00:15:16

Gordana: Sjećate li se 7. maja '93. godine, rušenja Ferhadije, gdje ste bili?

00:15:23

Dragica: Da. Bila sam u kući, u stanu. Moja zgrada se nalazi između dvije džamije, Ferhadije i Arnaudije. Moj stan je razrušen skroz od detonacije i nikad niko me nije pitao da mi pomogne, ni dan-danas. Ja nisam bila u mogućnosti da ga sredim, sređujem polako. Prvo nisam znala šta se dešava, da li je bombardovanje, zidovi pucaju, prozori, stakla. U razmaku od nekoliko, ma nije ni minuta, meni se činilo da su to sekunde, druga detonacija koja je s druge strane bukvalno dokrjačila. To je jezivo! Tek kad smo izašli van da vidimo šta se dešava, onda smo vidjeli da u stvari nema ni Sahat kule, da nema minareta. Onda smo nekako to povezali, da je nažalost to to. Izgleda da niko nije vodio brigu šta će se desiti s nama koji tu živimo, koji smo bukvalno stradali od tog svega. Stradao je jedan nacionalni spomenik, stradala je jedna ustanova koja je poznata u svijetu. Banjaluka je bila poznata u svijetu po Ferhadiji. Taj 7. maj, to se ne zaboravlja.

00:16:54

Gordana: Ruši se Ferhadija, tj. minira se, minira se Arnaudija. Koliko se život i kako mijenjao u gradu jer počinje promjena naziva ulica, naselja?

00:17:14

Dragica: Moja ulica je nekad bila Maršala Tita, ja sad znamo samo novi naziv te moje ulice, ostale nazive ja, ako me neko pita gdje se nalazi ta neka ulica, vjerujete da ne znam. Duška Koščice je ostala ista, ne znam u Budžaku Ilije Garašanina.. To su ulice koje imaju stari naziv, Marka Lipovca i tako dalje, a nove nazive ja ne znam. Kažu ti si Banjalučanka kako ne znaš. Ja jesam Banjalučanka, ali iz onog vremena. Moj sin se smijao dosta puta kaže 'Koje je to ono vrijeme?' Ja nove nazive ne znam niti hoću da ih učim. To je neki moj princip, neću da ih učim, dajte mi... Mislim da oni koji dolaze treba da se prilagođavaju nama, a ne mi njima. Ovdje je obrnuto, ali eto ja sam takva nekakva da se ja ne prilagođavam. Dajte mi stari naziv, znam gdje je koja ulica. Tu je narod bio zbunjen.

00:18:24

Dragica: Jedno jutro, i to se sjećam, dolaze i stavljaju na zgradu Kralja Petra, skida se ono Maršala Tita. Mislim, čemu? Narod je počeo već tad da bude zbunjen. Ruši se Ferhadija, mijenjaju se nazivi ulica i oni koji nisu planirali da odu, morali su otići. Kad neko kaže da ljudi iz Banjaluke nisu morali... Morali su!

00:18:54

Dragica: Doživjela sam ja tako mnogo stvari. Moja najbolja prijateljica, znam da je došla jedne noći kod mene i ja sam nju sakrila i nju i njenu majku i oca, da bi sutradan nekako uspjeli, opet preko jednog čovjeka, komšije koji je bio u policiji i koji je bio normalan. Koji je otišao u policiju jer je morao. Samo da je prebacimo do Novske da idu dalje.

00:19:24

Gordana: Kako je početak rata utjecao na Vaš život nakon svih ovih godina? Kakav je društveni život, kazali ste, bili ste studentica niste bili udati, pretpostavljam u tom momentu.. Dakle, šta se dešava na fakultetu, šta je sa Vašim društvenim životom u tom momentu?

00:19:52

Dragica: Nekako se sve... Ljudi su..Kolege su postale jako hladne. Svi su gledali sa podozrenjem one druge, ja sam družila sa svima, ali nekima nije odgovaralo da se ja družim sa Hrvatima i muslimankama. Postali su nekako hladni i... Nikad neću zaboraviti riječi svog profesora koji je znao govoriti, pokoj mu duši: 'Ljudi su ljudi, vi ste kolege, već tri godine ste tu. Nemojte se odvajati, nemojte gledati ljude po vjeri i naciji. Svaki čovjek je čovjek ako je čovjek.' To je toliko moćno kad je on rekao 'svaki čovjek je čovjek ako je čovjek.' To je rečenica koju treba zapamtiti. To nije bilo tako, to više nije bilo to, apsolutno. Onda sam, šta sam imala možda 21- 22 godine, u ratu nema gdje ni sa se radi. Ja sam '91, znači tad još nije bilo ono da se zakuha skroz, radila u Glasu, već '92 nisam više mogla izdržati i napetost i sve. Na kraju sam skontala, u stvari bolje je da se ja maknem od toga svega.

00:21:39

Gordana: Radili ste i studirali paralelno, pretpostavljam.

00:21:42

Dragica: Da. Morala sam jer moja majka je sama radila. Nisam ja nikad osjećala kao dijete da mi nešto fali. Njena plata bila je normalna plata. Išli smo na more, ekskurzije. Nikad meni nije manjkalo ništa, ali sam se ja osjećala dužnom da ja svojoj majci pomognem. To je bilo neko lijepo vrijeme u kojem je svaki čovjek mogao da živi od svog rada. Ja sam u ratu radila u roštiljnici, samo nisam mogla u kafanama raditi. Svaka čast, ne kažem ja mor'o je neko i to da radi. Tad sam naučila i da radim na roštilju, tad sam naučila da kuvam. Bukvalno da kuvam jer kao dijete nisam imala potrebu, kad mame nema teta Čaka je kuvala. Tad sam naučila, morala da naučim sve. Čak sam naučila da, 40 dana nema struje, pravim one male svijeće, da imamo eto čisto da se vidi. Samo mogu reći, ne ponovilo se! Bukvalno ne ponovilo se, jer to

je period koji, svaki čovjek bi trebalo da ga... ne da ga baci negdje u zapećak, treba se povremeno pričati o tome, ali ne svaki dan.

00:23:20

Dragica: Mene ljuti kad gledam televiziju ili ove političare, mada rijetko to gledam. Ljudi, gledajmo u budućnost, a ne u prošlost! Prošlost je bila, nažalost, takva kakva jeste. Ispraviti ne možemo, možemo mi popraviti ono što se porušilo, ali ne možemo vratiti živote, ali dajte da gledamo u budućnost.

00:23:43

Gordana: Da li ste bili početkom rata ili tokom rata izloženi nekoj vrsti nasilja? Ili neko iz vaše neposredne okoline? Oduzimanje stanarskih prava, otkazi na poslu, zastrašivanje, psihičko ili fizičko zlostavljanje. Možete li išta o tome reći?

00:24:04

Dragica: Pa evo upravo ta moja prijateljica koju sam ja krila, nju su istjerali puškama iz stana i nju i majku i oca, koji je već tad bio stariji čovjek. Ona je radila, sad više ni ja se ne mogu sjetiti'.

00:24:19 (prekid razgovora, obraćanje nepoznate osobe)

00:24:39

Dragica: Nju su istjerali iz njenog stana. Tu noć kad je ona meni došla, došla je sva poderana. Nikad mi nije rekla šta su joj radili, al' nešto je bilo. Djevojka je došla sva poderana i izgrebana, krv na usni. To je jezivo. Znali smo da je to rizik da ih primimo i da ih sakrijemo, ali mora neko, mora neko i to. Hvala bogu ona je dobro, živi još uvijek u BiH, porodična žena i stvarno čujemo se skoro svaki drugi dan. Ono što je ona pretrpjela nikad mi nije htjela reći, a kad sam je vidjela na vratima – jezivo!

00:25:31

Gordana: Vi i majka?

00:25:32

Dragica: Nama su tad, rekla sam već, došli da uzmu stan. Obrazloženje – vi nemate nikog na ratištu. Vi niste Srbi koje treba štiti. Nisam ni medvjed, da me treba neko štiti. Opet ima normalnih ljudi koji pomognu. Al' dva puta bit' sa puškama, to je strašno. Jednostavno to je bilo vrijeme koje zaslužuje svoje mjesto, ali ne svaki dan. To se ne može oprostiti. Kad gledam strah svoje majke u očima, koja je bukvalno stala ispred mene, dvojica naoružanih do zuba što kažu, sa dugim cijevima ulaze na vrata, nije to prijatno. Samo njen strah, to ne mogu nikad oprostiti. Nikad.

00:26:55

Gordana: Vi ste se već referirali na položaj nesrpskog stanovništva u Banjaluci. Možete li još nešto reći o tim pritiscima? Kakav je bio intenzitet? Pojedinci, institucije, organizacije, ko u tome učestvuje?

00:27:23

Dragica: Jedna stvar, tad u to vrijeme, kod njih je baš važio zakon, ako nisi sa nama ti si protiv nas. Ako je nešto ispravno ja sam protiv cijelog svijeta. Tako da, omalovažavanja, pogotovo pojedinaca, koje i sad srećem, koji idu na Javnu kuhinju sad. Koji su lično mene maltretirali kad dođem da nešto uzmem iz opštine. Karma je.. Te iste ljude vidim na ulici, koji više nisu to, nema uniforme da maltetiraju, taj isti jedan čovjek, skoro sam ga srela, koji je meni u ratu rekao: 'Kako te nije sramota srpskog roda? Ti čuvaš balije!' Ja sam njemu tad kao mlada djevojka rekla da ja ne čuvam nikakve balije, već ljude, a jednog dana ti ćeš skinuti tu uniformu, pa ćeš znati tačno o čemu ja pričam. Tad u to vrijeme svagdje su meni vrata bila zatvorena. O tome govori stradanje kad je otišla Ferhadija, kad je moj stan otišao, svi su stanovi oko mene renovirani na račun države, odnosno ne države, na račun Grada, na račun Republike Srpske. Moj nije još uvijek, a ovo je 2024. To je tačno pokazatelj toga koji status sam ja i moja majka imale u ratu.

00:29:07

Gordana: Vi ste spominjali prvu susjedu Bošnjakinju, šta se sa njom dešava i sa ostalim vašim susjedima?

00:29:15

Dragica: Oni su otišli odavdje. Njeni sinovi su otišli u Švedsku, jedni su u Norveškoj. Jedan sin je ostao ovdje, ali i on i majka, oni su otišli u Dubicu, pa su bili negdje u Zagrebu jedno vrijeme. Kad je rat stao došli su ovdje, teta Čamka je umrla u Dubici, a njen najmlađi sin koji se sa mnom družio dođe svake godine ovdje. Stan je prodat, uspjeli su da ga prodaju. U stan njihov kad su oni otišli došao je čovjek iz... Da li je Glamoč ili gore Livno, ali je normalan čovjek koji je bukvalno njima stan sačuvao i rekao je dok ne budu htjeli prodati da bude tu. Tako je i bilo. On je stan prodao isto nekom iz Livna ko je radio u policiji i ja često volim da ga zezam da mi je baš našao komšiju. Čovjek koji mrzi Banjalučane, to je stan do moga i on je napravio zid i ulazi sa druge strane zgrade. On otvoreno kaže da mrzi Banjalučane.

00:30:34

Gordana: Kada vaši susjedi odlaze, koja je godina, '92, '93?

00:30:38

Dragica: '93, poslije rušenja džamije. Tada su otišli. Oni i iznad mene su bila četiri stana Bošnjaka koji su stvarno morali da odu. Naravno, njihov stan je bio možda dva dana prazan.

00:30:58

Gordana: Jeste li svjedočili, prije toga možda vidjeli, čuli nasilje nad tim ljudima, nasilne ulaske u stanove.. Sjećate li se?

00:31:11

Dragica: Ljudi su odustajali jer su se bojali za vlastiti život. Ali sam, opet kažem u komšiluku druga zgrada, bila sam prisutna. Išla sam sa fakulteta kad izbacuju lične stvari ljudi kroz prozor i jedna stara majka, žena je nepokretna, iznose je na jorganu i izbacuju iz stana. Nisam mogla povjerovati da je to slika neke nove Banjaluke, to je bilo nezamislivo. Ima tih par scena i te dječake kad su prebili i tu majku koju iznose na jorganu, kćerka je imala dvoje dječice i zet, bukvalno ih izbacuju, da nisu izašli na vrata ja mislim da bi oni njih izbacili kroz prozor. Ali je najtužnije kada sam vidjela tu majku koju iznose na jorganu, nepokretnu ženu. Na tome se pravila nova Banjaluka. Na tim scenama, na tim gnusnim radnjama. Na tom... ne znam.. Moj mozak ni dan-danas to ne može da shvati.

00:32:32

Gordana: Kakav je život bio tokom policijskog sata?

00:32:38

Dragica: Uglavnom nismo imali društveni život. Nismo smjeli da izađemo na ulicu. Ja sam živjela tu pored SUP-a, tako da.. Nema šanse, čak i svjetlo ako vide, znali su da lupaju na vrata. Ako ima struje da pozvone, ali rijetkost je da su zvonili. Jednostavno tad je stalo, sve je stalo. Policijskim satom sve je stalo. Banja Luka je stala, kao medo u zimskom snu, hibernira.

00:33:17

Gordana: Kako ste kratili vrijeme? Koliko je trajao policijski sat, možete li se više sjetiti?

00:33:22

Dragica: Mislim da je dugo trajao, ne mogu se više ni sjetiti koliko, al' znam da sam preko dana dosta čitala, tad sam naučila i da pletem ili da vezem goblen. Imam ih sad preko 50. Jednostavno da skratim vrijeme. Da je bar bilo mobilnih telefona, ali nije bilo ničega. Ako ima struje moglo se nešto i pročitati i sve, ali ako nema struje to je već zapadanje u depresiju, ako čovjek nije dovoljno stabilan, jer nije više bilo komšija satrih sa kojim bismo mogli da se družimo. Nepoznati ljudi su tu, tako da mi koji smo ostali nismo znali da li treba da se plašimo onih iza na ulici ili ovih koji su sa nama pod istim krovom. Znači nismo znali koga više da se plašimo. Plašili smo se i jednih i drugih, ali koga više to ni dan-danas ne znam.

00:34:48

Gordana: Kako ste se snalazili za hranu? Mislim u Banjaluci je bilo vode, ali ostaje se bez grijanja, goriva, novca..

00:35:00

Dragica: Možda će malo zvučati kao reklama ustanovi, ali čitav rat sam dobijala hranu iz Karitasa. Ljudi su stvarno... Nisu gledali ime, nisu gledali da li je Bošnjak, Hrvat, Srbin... Tako da mogu reći slobodno da je Karitas nas stare Banjalučane hranio cijeli rat.

00:35:33

Gordana: Grijanje?

00:35:35

Dragica: Tad sam prvi put kupula šporet na drva i to polovan za 50 njemačkih maraka, a za drva su neki dječaci koji su išli u školu kod moje mame, pa joj uvijek po vreću, dvije drva dovezu na konjskim kolima, jer je Banja Luka vraćena u srednji vijek. Tako da se snalazilo svakako. Ali najviše, opet kažem za hranu je Karitas.

00:36:13

Gordana: Da li majka Vaša još uvijek radi u tom periodu?

00:36:16

Dragica: Da. Ona je otišla u penziju '97. Pazite, ona je radila u školi, ali kao radna obaveza. Ne zna zašto. Svi ostali koji su došli imali su normalno, ali ona je bila kao na radnoj obavezi.

00:36:36

Gordana: Možete li to malo pojasniti?

00:36:38

Dragica: To ni meni nikad nije bilo jasno. Žena koja je u toj školi provela 30 godina, odjednom dobija Rješenje da je na radnoj obavezi. Na istim poslovnim zadacima, ali na radnoj obavezi. Nikad mi to nije bilo jasno, ušlo je to njoj u radni staž kad je otišla u penziju '97, ali zašto nikad mi nisu odgovorili.

00:37:07

Gordana: Kako ste se za novac snalazili? Da li je mama primala neku naknadu, platu, nešto, dok je bila na toj radnoj obavezi?

00:37:17

Dragica: Primala je nešto, ali opet ta plata ako se danas ne potroši u nešto sutra već se može kupiti samo jedna kutija šibica. Dosta puta sam ih pitala, pa i dan-danas sretnem tog njenog bivšeg direktora, zašto radna obaveza? Nije planirala ići nigdje, znači svoj vijek je provela tu i kaže on 'da je bilo takvo vrijeme'. To je čitav odgovor koji sam dobila, bilo je takvo vrijeme. To mi nije jasno, ali mnogo je nejasnoća inače. Tad u to vrijeme bilo je prilagođavanje. Ljudi postanu zvjeri, pogotovo za hranu.

00:38:25

Dragica: Recimo scena da bar čekaju hljeb, već cigarete. To su redovi, jedino gdje je bilo još redova, bila je ta Isina pekara, mislim da je ona radila do '93. i tu su isto ljudi dolazili, ko ima pare kupi, ko nema da mu. Jedino tu su bili redovi i za cigarete na svakom kiosku. Znalo se kad dolazi, ljudi su.. To je rijeka ljudi, to je nezamislivo. Jako malo radnji je i radilo. Radile su kafane, koje su uzeli tadašnji neki pukovnici, generali. Ti isti su sadašnji advokati, njihova djeca i tako dalje. Pekare nijedne nije ni bilo, sve su zatvorene nekako ekspresno. Ne znam, mrtav grad, jednostavno. Bilo je dosta tapkara za marke, pošto je inflacija, pa se tu nešto i mijenjalo pa... Mislim, ne bih voljela da se to ponovi, nikome.

00:39:55

Gordana: Da li se nečaga ipak rado sjećate iz rata? Ima li išta svjetlo, ljudsko u tom periodu o čemu možete razmišljati bez gorčine, bez ovoga što kažete, ne ponovilo se?

00:40:15

Dragica: Kad se desila ta ružna scena, kad su ti došli da nas izbace iz stana, sjećam se jednog mladog policajca i dan-danas sjećam se njegovih očiju. On je prvi došao kad je primjetio da se nešto dešava i on nas je bukvalno spasio. Što kažu oči se pamte. Vjerujte da mi je bilo jako teško nakon mjesec dana kad sam čula da je on ubijen. Mislim da sam plakala kao da mi rod rođeni. Dan-danas ja se ne sjećam kompletnog lika njegovog, ali se sjećam njegovih očiju, dubina mora, boja mora oči. Baš često, to se ne može zaboraviti, ta njegova ljudskost. Sad šta se desilo, da li je ubijen slučajno ili namjerno, to se nikad neće saznati, ali to nešto lijepo sam tad doživjela jedino u ratu. Dok sam živa neću zaboraviti.

00:41:35

Gordana: Političko-ekonomske varijabile, već duže vremena razgovaramo o ovome. Prema Vašem mišljenju kakva je bila uloga radničke klase u vremenu socijalizma?

00:41:56

Dragica: U vrijeme socijalizma bar je postojala srednja klasa, radnici su bili poštovani. Radnici su bukvalno imali sve. Radnika se pitalo. Sama ta riječ radnici, ja mislim da je ona izumrla 90-te, nažalost. U socijalizmu, kad kažu mračni socijalizam, ljudi su po mjesec dana išli u odmarališta. Ljudi su u socijalizmu išli na fešte, imali su organizovan prevoz za Kozaru, Sutjesku, obilježavanje Dana državnosti, obilježavanje AVNOJ-a. Baš je mračni socijalizam. Sve je sažeto u jednoj rečenici. U vrijeme socijalizma bilo je ponosno biti radnik, jer je rad bio cijenjen. To je bilo vrijeme koje ja mislim na ovim prostorima neće više nikad da se desi. Ja znam, kao dijete, iz Čajevca rijeke ljudi izlaze, ono izlaze tačno u minut. U tri sata izlazi prva smjena, nije bilo k'o sad da se radi po 16 sati. Ljudi nasmijani idu, veseli. Očekuju platu, nije to crkavica kao sad nego je plata. Jedan radnik je bukvalno mogao da školuje djecu ako je na dobroj poziciji ili dobrom poslu. To više nema, i kad kaže mračni socijalizam, samo ga pogledam. U tom mračnom socijalizmu i ja sam sa majkom išla u odmaralište i imali smo sve. Imali smo slobodu, ono što je najbitnije, slobodu govora, kretanja, u pravom smislu te riječi, imali smo slobodu.

00:44:20

Gordana: Koliko je, prema Vašem mišljenju, sjećanju, u to vrijeme bilo važno da su ljudi, prije svega radnici pa tek onda njihova etnička pripadnost i nacionalna?

00:44:38

Dragica: Vjerujte da u to vrijeme nacionalna pripadnost nije ni bila bitna, ja prva nisam znala da je moj drug musliman. To sam saznala tek poslije rata (smijeh), a družili smo se, odrasli smo zajedno, nije išao iz Banjaluke bio je tu, nažalost teško ranjen. Nisam mogla vjerovati, ne vjerovati, nije nam bilo bitno. Niko nije branio u to vrijeme da se čovjek nacionalno i vjerski opredijeli i radio je i onaj koji je vjernik i onaj ateista. Nije bila manja plata vjerniku zato što je vjernik niti je bila veća plata ateisti zato što je ateista. Bili smo ravnopravni i to je ono što odvaja sadašnje vrijeme od vremena bivše Jugoslavije.

00:45:51

Gordana: Kazali ste bili ste studentica, no radili ste je li tako? Pretpostavljam preko Studentske zadruge, možete da se referirate..

00:46:00

Dragica: Tako je.

00:46:03

Gordana: U dnevnim novinama Glas, je li tako? Pa iz tog ugla možete li mi reći da li je postojala neka solidarnost među radnicima i možete li napraviti tu neku paralelu? Dobro vi 80-te još ne radite, ali imate iskustvo majčino, pa ćemo govoriti o 90-im i 2000-tim.

00:46:35

Dragica: Prije rata, znači od '87, '89. sam ja došla u Glas. Što ja imam običaj reći da su tad ljudi bili normalni, pa i solidarni, da! Nekako smo bili društveniji. Još u vremenu moje majke, kad je ona radila, znalo se ako je neko slabijeg imovnog stanja, bila je kod njih u školi jedna žena koja je bila jako siromašna, oni su znali svi, nastavnici, učitelji, higijeničari da se solidarišu i njoj uvijek uz platu nešto skupe. Ona je jadnica odlazila '92. iz Banjaluke i tad su stare kolege, ne znam kako su se čuli, kako su se okupili, nešto su joj para skupili čak i u to vrijeme ovog prokletog rata. Tad je stvarno bila solidarnost za razliku od sad.

00:48:00

Gordana: Onda dolaze 90-te, počinje rat. Šta se onda dešava?

00:48:09

Dragica: U tom vremenu je opet bilo nekih ljudi koji su znali da podijele ono što imaju, pogotovo kod mene, tad je još uvijek teta Ćamka bila, ona je dobijala nešto hrane iz Mehameta, mi smo dobijali iz Karitasa, pa smo ono čega nema, nekako to podjelili, od sredstava za higijenu, brašna.. Tako da je između nekih ljudi bilo solidarnosti, ali isto tako je bilo ljudi koji bukvalno 'samo meni', ne treba više niko da ima. To mi je bilo nekako

neshvatljivo zato što jednostavno nisam na to navikla, pamteći i ono neko vrijeme od prije godinu-dvije šta je ljudima. Znači za dvije-tri godine ljudi su pokazali svoje lice, pojedini.

00:49:12

Gordana: Dolaze 2000-te, Vi radite pretpostavljam u to vrijeme. Postoj li uopšte više u tom periodu radnička solidarnost?

00:49:26

Dragica: Ne! Ne postoji.

00:46:28

Gordana: Kakva je onda situacija, šta se dešava?

00:46:31

Dragica: Ja ću ispričati jednu stvar iz svog života, ličnog. Moje dijete je 2002. godine trebalo da krene u školu i išla sam da mu kupim jednu knjigu i srećem jednu svoju drugaricu od prije rata, koja je tad već bila na položaju nekom, kako je došla do njega ne znam. Pričam joj da idem da kupim tu neku knjigu za dijete, nešto je bilo da li radna sveska ili list. Imam jedinih pet maraka u novčaniku, tadašnjih papirnih i ona meni kaže: "Takva sam i sama." Gledam njenu torbu koja stoji pored nje koja košta 150-200 evra i poredi se sa mnom, ružno. Baš ružno. Nisu solidarni. Tad sam ja, od 2000. sam u Udruženju Ponos, Udruženje samohranih roditelja, s obzirom da sam se razvela kad je moj sin imao samo dvije godine. Bila sam u Upravnom odboru i tad je bila predsjednica jedna divna žena, bilo je dosta akcija, prikupljanje pomoći za samohrane roditelje, samohrane majke, pa i ja sam u njima učestvovala. Pa se već tad počelo govoriti o alimentacionom fondu i tako dalje. To sam pričala na srpskoj televiziji, gdje naravno tu nije došlo do ušiju nekih, došlo je, ali nije se čulo.

00:51:31

Dragica: Bilo je solidarnosti jedino eto u tom udruženju, gdje se ta predsjednica stvarno trudila da se bar naprave paketi dva puta sedmično, pa se prikupljala hrana po marketima, stavljale su se korpe. Jedna scena gdje jedan naš političar dolazi i stavlja jednu malu čokoladu. Toliko o solidarnosti onih koji imaju. Ne onako kao prije rata. Poslije kad sam se ja udala ponovo, šta je sudbina moj svekar je u stvari meni u ratu dovezio brašno iz Karitasa tad. Ušla sam u jednu porodicu koja je normalna porodica, koja je bila tu cijelo vrijeme s ljudima koji su se borili i imamo isto mišljenje o svemu. Bar nešto lijepo što je proisteklo iz svega toga.

00:52:42

Gordana: Iako prije rata niste bili zaposleni, imali ste prijatelje, familiju je li, susjede... Da li su ljudi koji su bili zaposleni uopšte razumjeli šta znači privatizacija, svojinska tranzicija, kada ona počinje intenzivno i zakonodavno da se vrši?

00:53:10

Dragica: Pa mislim da se većina nije razumjela. Vjerovatno su mislili da je to nešto bolje, da je to nešto dobro. Nekim ljudi nije bilo drago kad su se počeli gasiti (00:53:27 – 00:53:28 nejasno), ali većina nije znala u stvari ni šta to znači. Kada uzmemo da je u prosjeku tad u fabrikama koje su dobro radile, većina stanovništva nije poznavala te riječi. Nisu znali šta se dešava, šta to sad znači, a tamo neki šef koji im kaže da je to dobro. To je dobro, to će bit' ovako, to će bit' onako. Većina ih nije znala kroz šta prolazi.

00:54:08

Gordana: Potpisan je Dejtonski mirovni sporazum, rat je stao. Kako danas tumačite taj rat?

00:54:16

Dragica: Besmisleno. Ljudi neće da shvate.. Odnosno neljudi, ja govorim o svom viđenju. Kad mi neko spomene ocjepljenje Republike Srpske, opet što kažu okolo idemo pa se opet vratimo na tu temu. Mislim, pa da li su oni normalni? Da li su ljudi koji o tome govore normalni? Skoro sam i pitala neke ljude, čekajte je l' vi možete sa pasošem Republike Srpske otići u Austriju, kažu: "Ne možemo." Ama ljudi, Bosna je naša država! Bosna ne pripada samo jednima, drugima, trećima... Bosna je naša. To o čemu pričate to je besmisleno. Dobro, onda ću ja da uzmem jednu mjesnu zajednicu i prebacim samostalnost. Pa kažu kako to ne može. Može, to je po meni isto. Tako da situacija u sadašnjosti, ovakva kakva jeste nije dobra.

00:55:24

Gordana: Da, upravo, hajde da govorimo malo o ovom postratnom miru.

00:55:31

Dragica: Svi smo se mi obradovali Dejtonu. Ipak je to bio neki štit da se neće ponoviti ratni sukobi. Ljudi su tad malo i odahnuli, počeli su da se žene i da se udaju, počinju da rade, počinju da dišu. To im je donijelo neko veliko olakšanje. Samo je tragično što su nakon godina zaboravili da je tad kad je potpisan Dejton da su slavili. Prvi put da su pucali u vazduh, ne zato što hoće nekog da istjeraju nego zbog veselja. Veselili su se i u Banjaluci, to se ne treba kriti. To je bio dašak osvježenja, stabilnosti, da se nešto dešava, da nema više rata. Hej, ljudi nema više rata! Možemo da putujemo, olakšanje veliko je bilo mnogim ljudima koji su, nažalost, to zaboravili. Mislim da je od '91. do '95. najbolje što se desilo u stvari Dejtonski mirovni sporazum. To je najbolje što se desilo, a ostalo je sve tragično.

00:57:10

Gordana: Kako gledate danas na ovu našu postdejtonsku Bosnu i Hercegovinu?

00:57:20

Dragica: Današnja situacija.. Ja mislim da Dejtonski sporazum mora da ostane u okvirima onakav kakav je potpisan. Da tu nema nikakvih mijenjanja i da je to što se priča samo kupljenje predizbornih poena i ništa više. Jer Bosna je Bosna. Ja imam običaj reći da su kroz

Bosnu prolazili i Rimljani, Austrougari, Turci i svi, ali je Bosna ostala Bosna, a tih carstva više nema. Tako i to, Bosna će ostati Bosna, samo treba ljudi da shvate da je naša država Bosna i Hercegovina, da ovaj živi u Sarajevu, ovaj u Banjaluci, Zenici, Tuzli, e idemo sad malo da radimo. Hajde da oporavljamo, željeznice nam ne rade, fabrike nam ne rade... Naravno kako će da rade kad su sve srušene, ne ratom, nažalost, nego poslije rata. Glupo je reći srušene... Ali jesu. Čajevac je bio ogroman eno sad je tržni centar. Nije ga srušio niko nego mi sami. To je to.

00:58:35

Gordana: Republika Srpska?

00:58:40

Dragica: Republika Srpska je entitet i to uvijek kada sam u nekom društvu pomenem. Entitet u sastavu Bosne i Hercegovine i kao takav će ostati. Jedino što dobro može da se desi, da sjednu ljudi i da se dogovore: "Ajmo obrisati entitet jedan i drugi, 'ajmo ostaviti Bosnu cjelovitu, onakvu kakva je uvijek i bila." Mislim da ja to neću doživjeti u svom životu. Mislim da bi to bio tek neki napredak. Da nema nevidljivih granica. To je moje mišljenje. Ja vjerujem da 90 posto ljudi tako misli, ali se ne usuđuju da kažu jer će dobiti otkaz, tamo gdje sad radi jer će mu dijete dobiti otkaz... Ne usuđuju se da kažu. Ja nemam dlake na jeziku, ja kažem onako kako jeste i mislim da bi bilo najbolje kad bi došlo da se izbrišu granice, da više nema entitet ovaj, entitet onaj, distrikt ovaj. Prvo, manja je potrošnja za vlade, da se stabilizuju fabrike, željeznice. Evo očit primjer, željeznice idu od Banjaluke do Doboja i tajac. Išao je Talgo, ali eto i to su ukinuli jer neki nisu mogli da uzmu u džep. Tako da bi bilo najbolje da te nevidljive granice nestanu, da bi ljudi mogli da dišu.

01:00:21

Gordana: Gdje je tu Banjaluka danas?

01:00:26

Dragica: Danas... grad betona... Banja Luka, ne znam... Ja imam običaj da kažem: 'A šta se danas izgradilo?' Kad ujutru ustanem. Gradi se bez smisla, samo da se gradi, jedan park Kotromaniću, jelte, što je najtragičnije ljudi ne znaju ko je Kotromanić, Kulin ban.. Mislim, ima l' to smisla? Nemam ništa protiv, al' izgradite dječja igrališta, izgradite više vrtića. Na kraju krajeva, kad ste nas doveli do toga, izgradite Javnu kuhinju, jer toga treba, da se rastereti Mozaik, Crveni Krst, jer ima ljudi koji ne mogu, ne znaju dalje. Banja Luka sad, meni je neprepoznatljiva, ja iskreno više volim otić' u Sarajevo i da prođem starim dijelom Sarajeva, a u Banjaluci moje omiljeno mjesto je ili Mejdan ili Šeher. Zato što pokušavam da vratim u svoje sjećanje onaj miris ruža i uvijek ponavljam, al' to više ništa ne miriše. Tako da Banjaluka meni je neprepoznatljiva.

01:02:10

Gordana: Govorimo, odnosno Vi govorite o tom urbanitetu i kroz njega pokušavate da mi date odgovor, ali šta je Vama danas i kakva Vam je Banjaluka u političkom, društvenom kontekstu?

01:02:30

Dragica: Tu bi imala puno toga da kažem. Politički Banjaluku razvlače na sve strane, to ja ne bi' mogla nazvat' politički gdje se puno ljudi miješa, gdje se radi bez cilja, samo je bitno da se spominje ime Banjaluka. Što se tiče društvenog života on počinje u 11, 12 nebitno za mlade, ali to ne znam... Koncerti na Kastelu, da li ima se osjećaja? Ja razumijem i kulturni i društveno, sve, ali imaju li osjećaj za starije ljude koji žive tik tu. Nemaju. Omladini je pušteno bukvalno sve, 15–16 godina, niko ne pita ni za ličnu kartu, alkohol se troši.. Banjaluka nema više društveni život normalan, a šta je po meni normalno, možda sam ja ostarila. Normalno je da se ljudi druže, pjevaju pa i da piju, ali nije normalno da se ubijaju između sebe, da se tuku, pjevaju nacionalne pjesme, nacionalističke pardon. To nije normalno. Što znači Banjaluka ima društveni život, ima dosta turista, samo ne znam šta ih tu privlači. Vaspitanje, odgoj i ostalo omladine, to nema. To nema, to je izgleda u Banjaluci izumrlo. Što se tiče moje generacije imamo i mi društveni život i i izađemo i mi se družimo, ali zasmeta, zapara uho.. Recimo sjedimo u kafiću, kafani na fešti, sto do mene dobacuje tako nekulturno i kaže to nije tako, ako se priča o modi nebitno o čemu. Tako da, Banjaluka je izgubila osnovnu kulturu, džaba što ima toliko toga, osnovne kulture nema, kućnog odgoja nema. Banjaluka postala kažu urbanistički centar, jeste, osvijetlili ste Katel, jeste. Šta je sa kasarnom u Kastelu? Bolje bi bilo da se uradi to nego Kulin ban. E tad bi Banjaluka svagdje u svijetu jer su tvrđave sređene, moćne. Banjaluka kaže osvijetli tvrđavu, ružno. Da se vidi rugoba. Tvrđavu su prvo trebali srediti pa onda osvijetliti, ali nebitno.

01:05:56

Dragica: Znači u Banjaluci cvjeta društveni život. Ima turista, omladina izlazi, ali nema osnovne kulture, nema poštovanja. Sve one vrijednosti koje je nekad imala sad toga nema, sad, trenutno sad Banjaluka.

01:06:25

Gordana: Tranzicija je zapravo okončana, gotovo u cjelosti svojinska tranzicija je okončana. Kako gledate na današnje, da budemo pristojni, pa kažemo privatnike, na vlasnike privatnog kapitala, da budemo potpuno precizni?

01:06:41

Dragica: Ja to zovem robovlasnici. Privatnici, ima ih, ima ih od te većine, recimo ima pet posto normalnih i dobrih ljudi koji poštuju radnika i koji radnike gledaju kao ljude, ali većina privatnika tipa građevinskih firmi, ma u svakom sektoru, ugostitelji i tako dalje, na ljude gledaju kao na stoku i kao na izvor prihoda, radnike pogotovo. Ja to zovem robovlasnici i gulikože, danas kad sme uzme u obzir, iz pouzdanih izvora znam, onaj konobar jadan radi od šest ujutro do četiri poslijepodne i ima dnevnicu 40 maraka. To je strašno. Privatizacija sama ovdje..Da su bar privatizovali ono što je njihovo, već su uzeli i naše, nažalost, ali je to tako. Privatnici kao privatnici, kažem opet ima čestitih ljudi, normalnih ljudi koji poštuju radnike, ali većina je katastrofa.

01:08:30

Gordana: Ono što smo zvali društvenom svojinom prelazi u državnu imovinu. Šta je po Vašem mišljenju od nje ostalo, Vi ste se referirali na željeznice..

01:08:45

Dragica: Tu je moj pokojni suprug radio.

01:08:47

Gordana: Da, to je još uvijek javno preduzeće i imamo još nešto tog javnog sektora. Kako danas gledate šta se s njim dešava, pretpostavljam da pratite medije, da imate informacije bar ove koje su dostupne preko je li?

01:09:07

Dragica: Konkretno za željeznicu, mislim da je na koljenima već odavno. Dva samo voza idu i to dva po jedan vagon, to znam iz pouzdanih izvora pošto imam dosta prijatelja. Što je najtragičnije primaju se novi radnici na Željeznici, ali ne radni kadar koji treba, tipa održavanje pruge i tako dalje, nego administracija, pa tako u jednoj kancelariji radi po sedam-osam ljudi koji pojma nemaju ni što su tu, al' su došli tu po stranačkoj pripadnosti. Kad kažu državna imovina, sama ta riječ državna imovina meni nije jasna. Kako može biti državna imovina, a gore piše Republika Srpska, RS nije država, već entitet, to mi je nejasnoća i to ne mogu da shvatim, ne znam.. Nisam još nikog našla da mi to objasni. Radije napišite entitetska imovina i gotova priča. Državna imovina pa stavi BiH. Zato sam ja nacionalista kad ja tako nešto kažem, al' to je tako. Ja ne mogu da shvatim, kaže državna...Državna kaže ustanova, kako državna ustanova, koje države, šta? Devedeset posto ljudi je nejasno to, al' samo ćute.

01:10:46

Gordana: Šta nam je oteto, šta smo izgubili? Evo 30 godina je prošlo od rata, 29 zapravo.

01:10: 59

Dragica: Oteto nam je bukvalno sve. Oteta su nam radna mjesta, fabrike, pa čak i kulturne ustanove, bukvalno sve. Oteta nam je sloboda govora i to je ono najtragičnije i ono najbolnije. Što znači ubijaju mišljenje ljudi, ubijaju moje mišljenje kao pojedinca, vaše mišljenje. Napad na novinare. Boli ih istina. Pa zar nije bilo dovoljno što su nam uzeli mladost, djetinjstva, kuće, stanove, raselili porodice na četiri strane svijeta. Uzeli ste nam fabrike da bi dali privatnicima, pa čak i javni prevoz više nemamo da pripada gradu i to ste dali privatnicima. Mene lično boli, to im nekako mogu da oprostim, ali moju riječ i slobodu govora to ne mogu da oprostim. To ne mogu da oprostim! Sve će to doći na svoje jednog dana, možda ja neću doživjeti, možda će moji unuci da dožive, ali bukvalno sve su nam oteli, radna mjesta, sve!

01:12:46

Gordana: Šta predstavlja nadu u bolje sutra? Ko to može postići, kako?

01:12:56

Dragica: Moje mišljenje, a već se to nažalost obistinjuje, da će Banjaluka (govorim o Banjaluci jer mi je najbliže), nažalost postati grad staraca. Mladi ljudi odlaze, nemaju perspektivu, ne mogu da se zaposle ako nemaju knjižicu neke određene političke partije i naravno odlaze. Nažalost, to se obistinjuje, prosjek stanovništva u Banjaluci kad se sve sabere, samo o tome se ne priča, prosjek godina stanovništva je 50 u Banjaluci, kad se sve sabere, omladina odlazi. Nije to samo otišli su na sezonu, mnogi se neće vratiti. Da će se nešto promijeniti, ko bi mogao promijeniti? Možda nekada dođe neki normalan političar, obrazovan, da stavi prst na čelo da se zamisli i kaže: "Ovo ne valja, ovo ne valja, mijenjaćemo zakon. Ovaj zakon iz stare Jugoslavije valja, njega ostavljamo, ovaj ćemo mijenjati." Ja mislim da, ja ne vidim lično na političkoj sceni nikoga ko bi mogao nešto da napravi da Bosna napreduje, ne vidim ni na jednoj strani.

01:14:27

Gordana: A van političke scene?

01:14:29

Dragica: Van političke scene? Pa ima, ima ljudi koji ne mogu doć' do izražaja, koji su jednostavno satanizovani i koji u stvari ne smiju da kažu. Bukvalno ne smiju da kažu. Ima jako oobrazovanih ljudi, mi ne treba da zanemarimo našu omladinu koja je baš obrazovana, pametna, ali nažalost, ne mogu doć' do izražaja jer je uveden zakon kao takav, u entitetu RS, Zakon klevete. Što je najtragičnije, veoma brzo istina za onoga koji to sluša i kome ne odgovara on postaje kleveta. Onda ja koja sam rekla istinu, optužuju me za klevetu. Zato se ne usuđuju. Ima mladih ljudi koji nisu ni u jednoj stranci, koji su jako pametni i koji bi mogli nešto da naprave, ali u dogledno vrijeme, čisto sumnjam da će se išta promijeniti.

01:15:38

Gordana: Kol'ko je i kako rat promijenio Vaše gledanje života, Vaše poglede na život?

01:15:45

Dragica: Pa jeste, svi smo mi imali nadanja i snove, svi. Ja sam, recimo, htjela da završim fakultet ovdje, pa da idem na nadogradnju, odnosno na master, magistarske studije u Novi Sad, pa sam imala ambiciju da prikažem srpskohrvatski jezik kao jedan jezik, pa sam imala ambiciju da putujem. Međutim, u tom jednom momentu sve je stalo i ja više nisam znala šta da radim. Ono što sam ja planirala, što sam čak i pisala ću uraditi u jednoj noći više tog nema. Onda je počelo to čisto preživljavanje, pogled na život kao takav mi se nije sviđao. Nisam mogla sebe zamisliti u toj nekoj situaciji koja se desila da kažem: "Šta sad?" Pa sam onda pokušala da se bavim humanitarnim radom i da zaradim i sebi za život, da pomognem nekim ljudima koji stvarno nisu imali i tako dalje. Znači, ono što sam ja planirala, sanjala o tome, to je jednostavno nestalo, ono jednim potezom.

01:17:26

Gordana: Kako se odrazilo zapravo to sve i na Vaše okruženje, da li možemo tu koristiti identičan narativ, da je jednako tako promijenio živote mnogih ljudi?

01:17:40

Dragica: Da! Mnogo je promijenio život. Mnogo jer mi smo, moja generacija, mi smo imali nadanja, snove. Imali su tako i drugi i stariji od nas, ali je to kao na slici, praznom platnu, kad neko samo podvuče crnu liniju, e to se desilo. Ja mislim da je moja generacija jedna od najgorih kojoj se to desilo, znači kad smo trebali da živimo. Da smo bili malo mlađi možda toliko ne bi sanjali o tom nekom životu ili da smo bili malo stariji pa smo možda mogli da ostvarimo te ambicije. Jednostavno smo bili upravo na toj granici, kad nije više moglo. Znači za tih, 'ajmo reći, ja to računam od '90. kad je počelo to prvo 'kuvanje' i tako dalje do '96. bukvalno naš život je...taj raspon, kao da nije postojao. Prošao je u strahu, u gladi, mraku, to su tri stavke koje su nas nažalost obilježile. Čitav taj naš život.

01:19:02

Gordana: Kazali ste tokom ovog razgovora da ste bili angažovani u Udruženju građana samohranih roditelja, da li ste trenutno negdje društveno angažovani u civilnom sektoru?

01:19:19

Dragica: Nisam. Mada trenutno 'vrtim' se malo oko Humanitarnog udruženja žena Duga, ali i to je nešto što ono povremeno. Vidim nema dešavanja, nema nešto što bi pomoglo. Ja nisam iz tog principa da ja reklamiram nekoga nego nije to više to. Tako da, obiđem ih i tako dalje, ali nisam anagažovana nigdje da bi nešto mogla da radim, iz Ponosa sam otišla kad se promijenilo i rukovodstvo i sve jer ja nisam iz te priče koja se pričala kod pojedinih ljudi, kad se politika počela mješati u jedno udruženje koje nema veze s tim. Zato sam i dala ostavku u Upravnom odboru, tako da trenutno nisam nigdje.

01:20:25

Gordana: Smatrate li da kao građanka imate mogućnost, i uopšte da li građani, pojedinci i pojedinke mogu da promjene društvo i državu?

01:20:40

Dragica: Sad' ćete se možda smijati, ali žene mogu. Žene mogu, zato što su, sad' ćemo na stanu staviti obrazovanje, žene su toliko moćne i toliko jake da mogu pomijerati planinu, samo nas treba biti dovoljno. Žena je i majka i supruga i liječnica i advokatica. Žena može sve! Muškarac je sve to, al' mu fali jedna stavka – što on ne može bit'. Tako da žene mogu promijeniti mnogo toga. Ja lično kada bi osnivala neko udruženje napravila bih žensko udruženje jer žene to mogu. Nisam feministkinja, ali žene to mogu.

01:21:50

Gordana: Kako vidite svoju budućnost kao pojedinke u porodičnom i društvenom smislu?

01:21:56

Dragica: Penzionerski jer sam penzioner. Pa ja mislim da će to sve biti u redu, meni je bitno da sam svoje dijete izvela na pravi put. Majka je, hvala bogu još uvijek živa. Ja mislim da sam zadovoljna. Moji prijatelji su tu, hvala bogu nije niko od njih nastradao, čujemo se, vidimo se bar kad je ljeto. Pa ja mislim da to nije tol'ko loše, još kad bi se promijenilo puno toga u našem lijepom gradu, da bi bilo još bolje. Da ljudi počnu komunicirat' normalno, da se ne plaše, 'rekao sam to, onaj tamo je čuo, šta će sad biti.' Ja mislim da će se puno toga i promijeniti, ali ja lično ne očekujem više ništa, niti od života niti od ovog. Mislim da sam dala dovoljno i mislim da sam se izborila dovoljno za ono što mi je bilo najvažnije.

01:23:13

Gordana: Na kraju ovog razgovora, šta država ili entitet, mislim vlast bolje rečeno, na državnom i na entitetskom nivou treba da preduzmu kako bi građanima omogućili bolji život?

01:23:37

Dragica: Pa jedino što se može uraditi na državnom nivou u BiH, dajte otvorite ljudima fabrike! Zapošljavajte ljude, da se radi izvoz k'o što se radio prije rata. Da mi postanemo neka vodeća.. u nečemu, a ne samo u onom lošem. Može se promijeniti puno toga, samo trebaju prvi ljudi na vrhu države. Da se obnove fabrike, one koje su porušene tipa Sarajeva, Srebrenice, Zenice i tako dalje. U Banjaluci su ih sami sebi porušili zato što su ih srušili poslije rata. Da se obnove fabrike, da se zaposle ljudi. Tu je odmah prosperitet države. Ratarima da se omogući da mogu da zasiju pšenicu, kukuruz i tako dalje. Da im se daju poticaji, al' da ih entitetska ili državna nebitno, ne ucjenjuje za kilogram za 30 pfeninga, a on je za taj kilogram pšenice jadan radio i radio i radio. Može, samo da se proizvodnja osposobi, da se osposobe sela, može puno toga, može se čudo napraviti sa normalnom vlasti, sa nekim ko voli svoju državu i ko ima viziju budućnosti svoje države.

01:25:17

Gordana: Iako to pitanje ne postoji u ovom dokumentu prema kojem radimo, smatrate li da je politička spremnost svih nivoa vlasti za članstvo, da bi otvaranje pregovora BiH za članstvo u Evropskoj uniji doprinijelo poboljšanju uslova života, vladavini prava?

01:25:38

Dragica: Vladavini prava bi svakako. Što se tiče ostaloga, to moramo da riješimo sami. Ja misli da bi BiH trebala da uđe u Evropsku uniju jer zašto da nazadujemo za svima, zašto mi moramo biti taj kamen spoticanja na Balkanu? Tu opet politički segmenti rade nekima kojima to ne odgovara, pa se hvataju za to da BiH ne treba da uđe u EU. To su ljudi koji u stvari žele da BiH nazaduje, a ne da napreduje. To je moje mišljenje i sutra da ima glasanje nas građana BiH, ja bi' prva glasala za ulazak u EU. To je to.

01:26:46 (kraj razgovora)

